

УДК 811.111(07)+81'276.6=111

А.Й. Гуменчук

ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК МЕТА І РЕЗУЛЬТАТ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглянуто зміст поняття «готовність», що визначає мету і результат вищої освіти та фахової підготовки майбутніх агрономів; висвітлено форми вияву поняття «готовність» до професійної діяльності; визначено структуру поняття «готовність» до професійної діяльності та розкрито взаємозв'язок його складових компонентів.

Ключові слова: готовність до професійної діяльності, підготовленість.

В статье рассмотрен смысл понятия «готовность», которое определяет цель и результат высшего образования и профессиональной подготовки будущих агрономов; освещено формы проявления понятия «готовность» к профессиональной деятельности; определено структуру понятия «готовность» к профессиональной деятельности и раскрыта взаимосвязь его составляющих компонентов.

Ключевые слова: готовность к профессиональной деятельности, подготовленность.

The essence of the basic notion of «readiness» that determines the aim and result of the higher education and professional training of future agronomists is considered. The forms of the notion «readiness» to professional activity are enlightened. The structure of the notions «readiness» to professional activity is determined and the interconnection of its constituents is disclosed.

Key words: readiness to professional activity, preparedness.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток сільського господарства України висуває вимоги як щодо вдосконалення технологічних процесів, залучення новітніх досягнень науки і техніки, так і до підвищення фахової підготовки майбутніх агрономів. Галузь вимагає від фахівців швидко адаптуватися до нових умов праці, приймати рішення, що ґрунтуються на аналізі широкого масиву інформації з вітчизняних і зарубіжних джерел, активно включатися у процес професійної комунікації рідною та іноземними мовами, а також мати потребу у постійному розвитку і самовдосконаленні. Ці вимоги відображені в галузевому стандарті та освітньо-кваліфікаційній характеристиці, які визначають мету і результат професійної підготовки.

Аналіз актуальних досліджень. Важливими для розуміння сутності поняття «готовність» та його структури є праці таких учених, як В.А. Бодров, А.А. Деркач, К.М. Дурай-Новакова, М.І. Дьяченко,

Л.А. Кандибович, Н.Д. Левітов, А.К. Маркова, В.О. Сластьонін. Готовність до професійної діяльності майбутніх агрономів досліджується в контексті таких проблем: формування професійної готовності майбутніх агрономів (Ю.В. Курбатова), соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв (Н.І. Кожемякіна), сутність і структура готовності майбутніх аграріїв до професійної діяльності (В.А. Кулько), формування готовності майбутніх агрономів до реалізації міжнародних фахових програм (І.В. Ляшенко), підготовка майбутніх фахівців аграрної галузі до управлінської діяльності (В.І. Свистун). Водночас проблема розуміння змісту понять «готовність» до професійної діяльності вимагає подальшого дослідження.

Мета статті – розглянути поняття «готовність» до професійної діяльності як мету і результат вищої освіти та професійної підготовки майбутніх агрономів, визначити її зміст, висвітлити форми вияву, встановити структуру та взаємозв'язок складових компонентів.

Виклад основного матеріалу. На виконання Указу Президента України №1013/2005 [23], який визначає розробку та затвердження нових галузевих стандартів вищої освіти як один із заходів, спрямованих на реалізацію положень Болонської декларації [22], розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. [16] схвалено програму, на основі якої укладено комплекс нормативних документів щодо розробки складових системи галузевих стандартів вищої освіти. Дана програма визначає перехід до нового покоління галузевих стандартів вищої освіти на основі компетентнісного підходу [9]. Освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) рівня бакалавр 6.130100 є складовою галузевого стандарту вищої освіти України з напрямку підготовки 1301 «Агрономія» та встановлює галузеві кваліфікаційні і державні вимоги до властивостей та якостей особи, яка здобула цей освітній рівень зазначеного фахового спрямування. Згідно з ОКХ, основною метою і результатом професійної підготовки є «фахівець, підготовлений до роботи в галузі економіки за видами економічної діяльності» і «здатний виконувати професійну роботу» [3, с. 1 – 2]. ОКХ визначає поняття «здатність» як «психічний та фізичний стан індивіда, в якому він готовий до успішного виконання певного виду продуктивної діяльності» [3, с. 5]. Відповідно ми розглядаємо готовність як стан і підготовленість, базові поняття, що визначають мету і результат вищої освіти та професійної підготовки. Розглянемо трактування понять «готовність» і «підготовленість» у науковій літературі.

У «Словнику психолого-педагогічних термінів» поняття «готовність» трактується як стан особистості, який дозволяє їй успішно увійти в професійне середовище та швидко розвиватися професійно. Готовність до трудової діяльності визначається як: 1) інтегральне особистісне утворення, що включає стійке прагнення до праці в цій галузі, наявність адекватних знань, умінь, навичок, а також комплекс індивідуально-типологічних, соціально-психологічних особливостей, які зумовлюють високу ефективність її професійного функціонування в цій галузі; 2) цілеспрямоване вираження особистості, а саме – її переконання, погляди, відношення, мотиви, почуття, волю та інтелектуальні якості, знання, навички, уміння, установки тощо [21].

Аналіз наукових джерел свідчить, що готовність до професійної діяльності трактують як складне структурне психічне утворення, [15, с. 16; 10, с. 195; 20, с. 44], цілісний вияв усіх сторін особистості [1, с. 56; 19, с. 458], особливий психічний стан [6, с. 8], усвідомлений та активно діяльнісний стан, що забезпечує особистісну й професійну самореалізацію та самоактуалізацію у процесі вирішення професійних задач [17, с. 34], суб'єктивний стан та інтегровану якість особистості фахівця, котрий вважає себе здатним і підготовленим до виконання певної діяльності [12, с. 8], інтегративну особистісну якість і суттєву передумову ефективності професійної діяльності після закінчення ВНЗ [11, с. 198 – 199].

К.М. Дурай-Новакова пов'язує професійну готовність зі спрямованістю на професійну діяльність і стійкими установками на працю. Вона наголошує, що готовність є не тільки результатом, а й метою професійної підготовки, а також початковою та основною умовою ефективної реалізації можливостей кожної особистості. На її думку, готовність є і синдромом властивостей, і психічним станом особистості в єдності. Вона зазначає, що психічний стан, хоч і не є властивістю особистості, однак і не є протилежний йому, більш того – може переходити в процесі діяльності у властивість. На її думку, показники професійної готовності необхідно пов'язувати з особистістю та її діяльністю [15, с. 16 – 17].

С.Л. Кандинович вважає психологічну готовність до діяльності компонентом професіоналізму [7, с. 161]. В.О. Сластьонін визначає її як результат професійної освіти й виховання, соціальної зрілості особистості [20, с. 44]. В.А. Кулько також виділяє фахове самовизначення, професійне виховання та самовиховання як чинники її формування [10, с. 195 – 196]. Ю.В. Курбатова аналізує формування про-

фесійної готовності агрономів в контексті розвитку їх професійного становлення, яке вона визначає як «процес формування професійного самосприйняття, професійної компетентності та професійної готовності студентів» [11, с. 198 – 199].

Основою готовності вчені визначають мотиви [5, с. 278], позитивні установки та освоєні цінності професії [15, с. 16], професійну спрямованість, професійну компетентність, професійну майстерність та здатність до саморегуляції [19, с. 459]. Розуміючи готовність як системне утворення, дослідники включають в неї професійно важливі риси характеру, здібності, знання, навички, уміння, певний досвід їхнього застосування на практиці. Важливим показником професійної готовності є професійна мобільність [11, с. 198 – 199].

Н.І. Кожемякіна визначає професійну мобільність менеджерів-аграріїв як здібність і готовність особистості працювати за умов швидких динамічних змін у межах професійно-управлінської діяльності, а також за певних соціальних перетворень [8, с. 8].

Готовність забезпечує ефективне виконання професійних функцій та творче використання індивідуально-психічних особливостей [5, с. 278; 17, с. 34].

Дослідження змісту готовності до професійної діяльності свідчить, що вчені розрізняють дві форми її вияву.

К.М. Дурай-Новакова розуміє готовність як стан, що функціонує і виявляється в обмежений період часу під впливом різних мотивів і ситуацій і визначає готовність як якість особистості [15, с. 16 – 17].

На думку Н.Д. Левітова, діяльність у визначений момент часу характеризується психічними станами. Однак він наголошує, що психічні стани формують той загальний функціональний рівень, на основі якого відбуваються психічні процеси. Відповідно, вчений розмежовує тривалу готовність і тимчасовий стан готовності, який називає «передстартовим станом» і в якому виділяє звичайну, підвищену і понижено готовність [6, с. 8 – 10].

Подібними щодо розуміння форм вияву готовності є думки М.І. Дьяченко, Л.А. Кандибовича, А.А. Деркача, А.К. Маркової, Ж.В. Перепьолкіної та В.О. Сластьоніна. Дослідники виділяють загальну, довготривалу, завчасну, фіксовану потенційну готовність або підготовленість та психологічну, короткочасну або актуальну готовність. Першу вони розуміють як характеристику особистості, стійку систему загальних та спеціальних здібностей. У її структурі виділяють позитивне ставлення до діяльності, професійно важливі риси характеру, вміння, знання, навички, досвід, які необхідні для успішної

діяльності у різних ситуаціях, важливі особливості сприйняття, уяви, мислення, емоційних і вольових процесів.

Дослідники наголошують, що психологічна, короткочасна або актуальна готовність виникає на основі підготовленості. Її визначають як установку на працю, стан відповідної мобілізованості всіх психологічних та психофізіологічних систем людини, динамічний цілісний стан особистості, внутрішню налаштованість на певну поведінку, готовність до постійного самовдосконалення. Вона є наслідком актуалізації підготовленості, визначає ситуативну продуктивність мислення, уяви, пам'яті, навичок, знань, усієї діяльності [4, с. 563 – 564; 6, с. 20; 6, с. 50 – 51; 13, с. 71 – 72; 15, с. 23].

В.А. Бодров розрізняє загальну і професійну підготовленість як попередні (для опанування професії) та кваліфікаційні (з урахуванням рівня професіоналізації) знання, навички й уміння, необхідні для виконання різних трудових завдань [2, с. 17].

У динамічній структурі стану психологічної готовності дослідники визначають такі елементи:

- 1) усвідомлення своїх потреб, вимог суспільства чи поставленого іншими людьми завдання;
- 2) усвідомлення цілей, досягнення яких приведе до задоволення потреб чи виконання завдання;
- 3) осмислення та оцінка умов, в яких відбуватимуться дії та актуалізуватиметься досвід;
- 4) визначення способів вирішення завдань або виконання вимог;
- 5) прогнозування виявлення своїх інтелектуальних, емоційних, мотиваційних і вольових процесів;
- 6) мобілізація сил відповідно до умов завдання, самонавіювання в досягненні мети [6, с. 19].

В.О. Сластьонін розрізняє психологічну, психофізіологічну та фізичну готовність, а з іншого боку – науково-теоретичну та практичну компетентність як основу професіоналізму [14, с. 17]. На його думку, зміст науково-теоретичного компонента професійної готовності полягає в узагальненому вмінні педагогічно мислити, що передбачає наявність у педагога аналітичних, прогностичних, проектних і рефлексивних умінь. Змістом практичного компонента є зовнішні (предметні) вміння, до яких належать вміння організаторські та комунікативні. Отже, на його думку, готовність виявляється в сукупності професійно-педагогічних вмінь [18, с. 22 – 26]. У зв'язку з цим В.О. Сластьонін зазначає, що підготовка майбутнього фахівця

у ВНЗ повинна бути процесом формування у нього достатнього рівня попередньої готовності його психіки, стійких, статичних компонентів професійної підготовленості [19, с. 458 – 459].

Аналізуючи структуру поняття «готовність» до професійної діяльності, ми розуміємо складові компоненти як критерії рівня її сформованості.

Розглядаючи готовність як одне ціле, М.І. Дьяченко та Л.А. Кандибович визначають такі компоненти її структури: 1) мотиваційні (потреба в успішному виконанні завдання, інтерес до діяльності, прагнення досягти успіху); 2) пізнавальні (розуміння обов'язків, задачі, оцінка її значення, знання засобів досягнення цілі); 3) емоційні (почуття відповідальності, упевненість в успіху); 4) вольові (управління собою і мобілізація сил, зосередженість на завданні, абстрагування від заважаючих впливів, подолання сумнівів і страху) [6, с. 51].

А.К. Маркова виокремлює мотиваційний та операційний компоненти готовності як дві складові психічного розвитку людини. У поняття «мотиваційна сфера» входять мотиви, зміст професійної діяльності у житті людини, цілі яких остання прагне досягти. До операційної сфери належать прийоми, технології, засоби та здібності, які людина використовує для досягнення поставлених цілей [13, с. 31]. На думку дослідниці, мотиваційна сфера створює в людини готовність до діяльності та показує, до чого людина готова. Відповідно, операційна сфера як підготовленість складає засоби і ресурси, які людина використовує для реалізації своїх мотивів. Вона вказує на те, як людина діє [13, с. 67].

В.І. Свистун у структурі готовності майбутнього фахівця аграрної галузі до здійснення управлінської діяльності також виділяє два компоненти структури: професійний (когнітивна та операційна складові) й особистісний (мотиваційна, ціннісна, вольова, інтелектуальна, індивідуально-психологічна та оціночна складові) [17, с. 33].

С.Л. Кандибович, окрім операційної та мотиваційної складової, вирізняє смисловий компонент як окрему складову, особливістю якого вчений вважає «усвідомлення позитивного відношення до засобів та цілей професійної діяльності, стійку професійну самооцінку та самоконтроль» [7, с. 161].

В.О. Слассьонін визначає даний компонент як орієнтувальний або інтелектуально-пізнавальний [19, с. 459].

І.В. Ляшенко та В.А. Кулько в структурі готовності агрономів до професійної діяльності диференціюють даний компонент як рефлексивний (потреби, вміння і навички самоосвіти, самооцінка,

самоконтроль) та оцінно-результативний, що дозволяє оцінювати можливості професійної готовності до діяльності відповідно [12, с. 8; 10, с. 196].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Готовність як стан та підготовленість як якість особистості утворюють готовність до професійної діяльності, яка, у свою чергу, є метою та результатом вищої освіти і професійної підготовки майбутніх агрономів. Важливим показником готовності до професійної діяльності є професійна мобільність, а основу становлять професійна спрямованість і професійна майстерність. Підготовка у ВНЗ майбутнього фахівця з аграрної галузі повинна бути формуванням у нього достатнього рівня підготовленості до вирішення професійних завдань.

Готовність як психічний феномен може виявлятися як короткочасний, ситуативний психологічний стан, а також як інтегративна якість особистості або підготовленість. Короткочасна готовність є актуалізацією підготовленості та виникає на її основі. Обидва вияви готовності перебувають в єдності та взаємозв'язку і можуть переходити одна в одну у процесі діяльності.

У структурі готовності до професійної діяльності ми визначаємо мотиваційний та операційний компоненти, які вказують на рівень сформованості психологічної готовності та підготовленості відповідно. Мотиваційний компонент включає розуміння мотивів, усвідомлення потреб, цілей, вимог, оцінку умов, прогнозування вияву своїх інтелектуальних, емоційних, мотиваційних і вольових процесів, мобілізацію сил, створює в людини готовність до діяльності та свідчить, до чого вона готова. Операційний компонент містить теоретичну і практичну підготовленість, які складаються з узагальнених і предметних умінь як основи підготовленості, здібностей, властивостей особистості й показують, як людина діє для реалізації своїх мотивів і досягнення цілей.

Перспективи подальшого дослідження пов'язані з вивченням питань готовності до професійної комунікації і формування професійної комунікативної компетенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акмеология : учеб. пособие / А. Деркач, В. Зазыкин и др. – СПб. : Питер, 2003. – 256 с.
2. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности : учеб. пособие / В.А. Бодров. – М. : ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.
3. Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-кваліфікаційна характеристика підготовки бакалавра за напрямом підготовки 1301 «Аг-

- рономія», Кваліфікації 3212 «Технолог з агрономії» / М.Я. Дмитришак, Р.Т. Івановська, М.Ф. Іванюк, С.П. Танчик, С.М. Кравченко, С.П. Васильківський, А.В. Кошель, Д.Г. Тихоненко, В.П. Гудзь, В.А. Копілевич, В.Т. Гонтар, М.М. Плиса, В.І. Печенюк, Д.І. Фурсов, В.П. Туренко, А.К. Мішньов, Л.С. Обіход, Н.В. Журавльова. – К. : МОН, 2005. – 100 с.
4. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала / А.А. Деркач. – М. : Изд-во МПСИ; Воронеж : НПО «Модек», 2004. – 752 с.
 5. Деркач А.А. Акмеология : личностное и профессиональное развитие человека. Кн.2. Акмеологические основы управленческой деятельности / А.А. Деркач. – М. : РАГС, 2000. – 536 с.
 6. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Минск : Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
 7. Кандыбович С.Л. Психолого-акмеологические основы управленческой деятельности командира войск радиационной, химической и биологической защиты : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.13 / С.Л. Кандыбович. – М., 2000. – 487 с.
 8. Кожемякіна Н.І. Соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н.І. Кожемякіна. – Одеса, 2006. – 20 с.
 9. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / Я.Я. Балюбаш, К.М. Левківський, В.П. Гуло, Л.О. Котоловець, Н.І. Тимошенко; за заг. ред. В.Д. Шинкарука. – К. : Ін-т інновац. технологій і змісту освіти, 2008. – 77 с.
 10. Кулько В.А. Сутність і структура готовності майбутніх аграріїв до професійної діяльності / В.А. Кулько // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – №2 (15). – С. 193 – 197.
 11. Курбатова Ю.В. Формування професійної готовності майбутніх агрономів / Ю.В. Курбатова // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – №2 (15). – С. 197 – 199.
 12. Ляшенко І.В. Формування готовності майбутніх агрономів до реалізації міжнародних фахових програм : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І.В. Ляшенко. – К., 2007. – 20 с.
 13. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М. : МГФ; Знание, 1996. – 380 с.
 14. Педагогика : учеб. пособие / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. – 3-е изд. – М. : Школа-Пресс, 2000. – 512 с.
 15. Перепелкина Ж.В. Формирование готовности будущего специалиста к использованию иностранного языка в профессиональной деятельности : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Ж.В. Перепелкина. – Калуга, 2001. – 367 с.
 16. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.06.2006 р. «Про схвалення Концепції Державної програми розвитку освіти на 2006 – 2010 роки» // Збірник нормативно-правових документів з вищої освіти. – К., 2007. – 87 с.
 17. Свистун В.І. Підготовка майбутніх фахівців аграрної галузі до управлінської діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / В.І. Свистун. – К., 2007. – 38 с.

18. Сластенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В.А. Сластенин. – М. : Педагогика, 1976. – 172 с.
19. Сластенин В.А. Психология и педагогика : учеб. пособие / В.А. Сластенин, В.П. Каширин. – М. : Академия, 2001. – 480 с.
20. Сластенин В.А. Реформа школы и готовность учителя к профессиональной деятельности : вопросы методологии и теории / В.А. Сластенин, В.Я. Виленский // Теория и практика физической культуры. – 1985. – №6. – С. 43 – 45.
21. Словник психолого-педагогічних понять і термінів // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/psychology/1270>
22. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» : Міжнародний документ від 19.06.1999 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_525
23. Указ Президента України від 04.06.2005 р. №1013/2005 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» // Збірник нормативно-правових документів з вищої освіти. – К., 2007. – 87 с.